

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hanna Mattisson

Den dopade motionären

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: HT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	6
1.4 Metod	7
1.5 Perspektiv	7
1.6 Material	7
1.7 Forskningsläge	8
1.8 Disposition	9
2 GÄLLANDE RÄTT	11
2.1 Vad är doping?	11
2.1.1 Den idrottsliga definitionen	11
2.1.2 Den rättsliga definitionen	13
2.1.2.1 Anabola steroider	14
2.1.2.2 Tillväxthormon	15
2.2 Vem kan bestraffas för doping?	16
2.3 Vilka gärningar utgör dopingbrott?	17
2.3.1 Innehav	17
2.3.2 Bruk	18
2.3.3 Handel med dopingmedel	19
3 KRITIK MOT GÄLLANDE RÄTT	21
3.1 Lagstiftarens motiv till ett rättsligt dopingförbud	21
3.1.1 Skydd för folkhälsa	22
3.1.2 Minskad dopingrelaterad kriminalitet	25
3.2 Kritik mot ett rättsligt dopingförbud	27

3.2.1	Skydd för folkhälsa?	27
3.2.2	Minskad dopingrelaterad kriminalitet?	28
3.2.3	Kritik angående rätten till självbestämmande	30
4	ANALYS OCH SLUTSATS	31
4.1	Paternalistisk lagstiftning?	31
	BILAGA: DOPINGLAGEN	33
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35
	SFS-REGISTER	37

Summary

The Swedish legislator views doping as an unwanted behaviour, which in many ways should be fought. In 1991, the first anti-doping law, “lag (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel”, was founded. To justify a legal prohibition against doping, the government adduced arguments such as protection of public health and reduction in doping related crime. In 1999, the law was extended to include a prohibition against the use of doping agents. In recent years, as the number of legal proceedings in accordance with the anti-doping law has increased, punishments for violations of the law has become harsher. When the law was introduced, there was and still is, however, some criticism against a legal prohibition. The opponents argue that current anti-doping actions taken in sports are sufficient, that the legislation violates the right to self-determination, and that the alleged side effects of doping lack scientific evidence.

The essay concerns doping as a social issue, and investigates the legal obligations for individuals that use doping outside organised sports. Through studies of legislative history, as well as literature on the topic, the arguments cited for and against a legal prohibition are analysed. Furthermore, the conformity between the anti-doping law and its purposes concerning protection of public health and reduction in doping related crime is examined.

Sammanfattning

Den svenska lagstiftaren betraktar doping som ett oönskat beteende vilket på olika sätt bör bekämpas. År 1991 infördes en särskild dopinglag, *lag (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel*. Till stöd för ett rättsligt dopingförbud anfördes argument om skydd för folkhälsa och minskad dopingrelaterad kriminalitet. År 1999 utvidgades lagen till att omfatta ett förbud mot bruk av dopingmedel. I takt med att antalet rättsliga åtgärder i samband med doping har ökat under de senaste åren har även straffen för dopingbrott skärpts. Redan vid lagens tillkomst framfördes dock kritik mot en rättslig reglering av doping. Det hävdades att tillräckliga åtgärder redan vidtogs inom den idrottsliga sfären, att lagstiftningen inkräktade på individens rätt till självbestämmande och att det saknades vetenskapligt stöd för dopingmedlens negativa hälsoeffekter.

Uppsatsen behandlar dopingfrågan i en samhällelig kontext och utreder vad som gäller rent juridiskt för individer som dopar sig utanför den organiserade idrotten. Genom studier av främst förarbeten till dopinglagen samt medicinsk, idrottslig och rättsvetenskaplig litteratur på området granskas hållbarheten i de argument som anføres för respektive mot ett rättsligt förbud mot doping. Dessutom undersöks hur väl gällande dopinglagstiftning överensstämmer med de syften, såsom skydd för folkhälsa och minskad dopingrelaterad kriminalitet, man i förarbetena säger sig vilja åstadkomma.

Förord

Våren 2012, i samband med min flytt till Lund och början på livet som juriststudent, införskaffade jag mitt första gymkort. Målet var att bli smal. Det blev jag aldrig. I stället förändrades min kropp på ett annat sätt; jag började bygga muskler. Eftersom besöken på gymmet resulterade i både fysiskt och psykiskt välbefinnande blev de allt frekventare. Jag blev beroende av att pressa kroppen till nya nivåer i styrka och form. Även mina kroppsideal förändrades; jag ville hellre vara välbyggd än tunn. Nuförtiden styrketränar jag i stort sett varje dag. Träningen har definitivt utvecklats från ett intresse till en livsstil med allt vad det innebär. Målsättningen är att bibehålla en frisk och stark kropp genom livet. Ett mer kortsiktigt mål är att tävla inom bodybuilding. Under min förhållandevis korta resa från medelmotionär till tävlingssatsande har jag mött övervägande positiva reaktioner. Men även de kritiska rösterna har talat, oftast utan närmare kunskap om vad bodybuilding egentligen handlar om. Tyvärr förknippas sporten ofta med doping. Denna ständigt återkommande förutfattade mening har väckt mitt intresse för dopingfrågan, inte enbart i idrottsliga sammanhang utan även som samhällelig företeelse.

Jag vill tacka min handledare Sacharias Votinius för att han har trott på min approach till ämnet och uppmuntrat mina idéer från början till slut. Din positiva och dynamiska coaching har byggt upp mitt självförtroende och uppmuntrat mig under processens tyngre delar. Jag vill även tacka min vän och träningspartner Alex Jönsson för att han omsorgsfullt granskat min uppsats och kommit med värdefulla synpunkter. Ensam är inte stark.

Lund den 8 januari 2015

Hanna Mattisson

Förkortningar

AAS	Anabola androgena steroider
hGH	Human Growth Hormone
IOK	Internationella Olympiska Kommittén
RF	Riksidrottsförbundet
SOK	Sveriges Olympiska Kommitté
WADA	World Anti-Doping Agency

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Med jämna mellanrum, ungefär vart fjärde år, övergår den sportintresserade allmänhetens hejarop i burop sedan ännu en idrottsstjärna blivit föremål för en skakande dopingskandal. I massmedia pågår en ständig debatt kring dopingreglernas vara eller icke vara. Såväl idrottsförbund som stat betraktar doping som ett *problem* som ska *bekämpas*.¹ I kampen mot doping står dessa aktörer i huvudsak enade trots delvis skilda bakomliggande motiv. Inom sporten vill man främst slå vakt om rättvis tävlan och ”idrottslig anda” medan staten framhåller skydd för folkhälsa och minskad dopingrelaterad kriminalitet som yttersta argument för ett dopingförbud.^{2, 3}

Inom ramen för den svenska organiserade idrotten genomförs cirka 4 000 dopingtester per år.⁴ Varje år dopar sig cirka 10 000 personer, främst med anabola steroider.⁵ Under de senaste åren har antalet rättsliga åtgärder i samband med doping ökat både vad gäller anmälda dopingbrott, lagföringsbeslut enligt dopinglagen samt beslag av dopingmedel.⁶ Att hävda att doping utgör ett problem, inom idrotten och i samhället, kan således knappast betraktas som en kontroversiell åsikt. Men kritik har riktats mot såväl idrottsliga som statliga dopingbekämpande åtgärder. Kritiker har hävdat att insatserna ibland har varit alltför långtgående. Opponenterna har företrädesvis anmärkt på oförutsägbara regler och bristande kontroller, men också varnat för kränkningar av rätten till integritet och självbestämmande.⁷

Mitt intresse för dopingfrågan har funnits under en längre tid eftersom jag har varit idrottsligt engagerad, både som utövare och åskådare, under hela min uppväxt. Men det är först under senare år, i samband med en

¹ Lindholm (2013), s. 11.

² Dopingreglementet (2015), s. 6.

³ Prop. 1990/91:199, s. 5.

⁴ RF, Antidopingstatistik (2014).

⁵ Lindholm (2013), s. 107.

⁶ Lindholm (2013), s. 109.

⁷ Se t.ex. Christiansen & Møller (2014) och Tännsjö (2014).

mer seriös satsning inom bodybuilding, som jag har börjat fördjupa mig i reglerna på området. I egenskap av träningsaktiv juriststudent är det dessutom inte helt ovanligt att man får frågor om doping på gymmet.

Dopingfrågan är inte ny men ständigt aktuell och livligt debatterad. I min uppsats stävar jag efter att ge en nyanserad och något mindre fördomstygnd bild av doping, samt att belysa doping som en inte enbart idrottslig utan även samhällelig företeelse.

1.2 Syfte

Uppsatsen har till syfte att undersöka hållbarheten i de argument som anförs för respektive mot ett rättsligt förbud mot doping, samt hur väl gällande dopinglagstiftning överensstämmer med de syften, såsom skydd för folkhälsa och minskad dopingrelaterad kriminalitet, man i förarbetena säger sig vilja åstadkomma.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

Uppsatsen behandlar dopingfrågan i en samhällelig kontext. Jag har valt att undersöka vad som gäller rent juridiskt för individer som dopar sig utanför den organiserade idrotten. Utredningen kommer således att beröra den *rättsliga* regleringen av doping. Jag kommer även att kort redogöra för rent *idrottsliga* regler i syfte att klargöra skillnader gällande bland annat begrepp och reglernas tillämplighet. Jag har valt att fokusera på nutida förhållanden även om en kort historisk bakgrund är nödvändig i samband med genomgången av förarbetena till dopinglagen. Endast *nationell* lagstiftning behandlas. I uppsatsen diskuteras främst problem rörande rätten till självbestämmande i förhållandet mellan stat och enskild. Eventuella svårigheter med oförutsägbara regler och bristande kontroller inom ramen för den organiserade idrotten, åtgärder som bygger på ett civilrättsligt åtagande, tas inte upp. Uppsatsområdet har avgränsats både utifrån eget

intresse och med hänsyn till en begränsad tidsram på tio arbetsveckor.

Utredningen bygger på i huvudsak tre frågeställningar:

- Vad gäller rättsligt i fråga om exempelvis förbud och sanktioner för individer som dopar sig utanför den organiserade idrotten?
- Vilka argument anförs för respektive mot ett rättsligt förbud mot doping?
- Motsvarar gällande dopinglagstiftning de syften man i förarbetena säger sig vilja åstadkomma? Med andra ord, har lagen stöd i förarbetena?

1.4 Metod

För att besvara frågeställningarna tillämpas en kritisk rättsdogmatisk metod. Materialet studeras, utreds och tolkas i syfte att fastställa gällande rätt. Detta för att sedan gå ett steg längre i min analys och ifrågasätta gällande rätt.

1.5 Perspektiv

Analysen görs ur ett *inifrånperspektiv*, det vill säga gällande rätt granskas med hänsyn till grundläggande *rättsliga* principer, såsom krav på legalitet och förutsägbarhet. Materialet synas genom juridiska glasögon med intentionen att neutralt undersöka huruvida lagstiftningen lever upp till rättsliga krav. Mina slutsatser påverkas oundvikligen av min idrottsliga bakgrund samt en liberal grundsyn.

1.6 Material

Materialet består till största delen av förarbeten till dopinglagen, varav de tre propositionerna från 1990, 1999 respektive 2010 är de viktigaste. Därutöver har Johan Lindholms bok *Doping – idrottsligt fusk eller rättslig*

angelägenhet? från 2013 utgjort en betydelsefull källa till kunskap och inspiration, samt fungerat som en utmärkt portal mot vidare forskning på området. Johan Lindholm är juris doktor och verksam som lärare och forskare i idrottsjuridik vid Juridiska institutionen vid Umeå Universitet. Vad gäller rent medicinska och fysiologiska frågor kring doping har Åke Andrén-Sandbergs bok *Doping*, utgiven 2003, utgjort ett användbart underlag. Åke Andrén-Sandberg är professor i kirurgi och överläkare vid Karolinska Universitetssjukhuset. Det faktum att han även är medicinsk expert vid Riksidrottsförbundets Dopingkommission påverkar enligt mig inte opartiskheten avseende rent medicinska spørsmål.

1.7 Forskningsläge

Det har både på nationell⁸ och internationell⁹ nivå bedrivits en hel del forskning kring doping såsom juridisk företeelse, ofta med fokus på olika intressekonflikter. Konflikterna har exempelvis rört idrottsrörelsens intresse av ”rent spel” kontra idrottsutövarens rätt till integritet.¹⁰ Dopingfrågan har ständigt varit aktuell, främst sedan början av 1960-talet. Detta inte minst på grund av den progressiva utveckling av medel och metoder, vilka används i dopingsyfte, som råder.¹¹ Forskningen har emellertid, enligt min undersökning, främst berört spørsmål med anknytning till den organiserade idrotten. Frågor beträffande individer som dopar sig utanför den organiserade idrotten tycks vara mindre utredda. En anledning till detta torde, enligt mina egna slutsatser, vara att intresset av att utreda andra rättspolitiska frågor väger tyngre. Dessa kan kopplas till doping men har starkare anknytning till av staten högre prioriterade problem såsom narkotikamissbruk och organiserad brottslighet. Dessutom har det varit svårt att kartlägga och nå ut till individer som dopar sig men som i övrigt inte ägnar sig åt någon kriminell verksamhet. Detta kan även vara en förklaring

⁸ Se t.ex. Andrén-Sandberg (2003) och Malmsten & Hübinette (2010).

⁹ Se t.ex. McNamee & Møller (2011) och Sandel (2007).

¹⁰ Lindholm (2013), s. 154 ff.

¹¹ Lindholm (2013), s. 38.

till att den dopingstatistik som finns överrepresenteras av kriminellt belastade individer.¹²

1.8 Disposition

I uppsatsens utredande del redogörs för dopingbegreppets betydelse i idrottslig respektive rättslig kontext. Därefter undersöks vem som kan bestraffas för doping och vilka gärningar som utgör dopingbrott. Därpå redovisas de argument som anförs *för* en rättslig reglering av doping. Kapitlet avslutas med en redogörelse för den kritik som riktas *mot* en kriminalisering. I uppsatsens analyserande del diskuteras hållbarheten i de argument som presenterats i föregående kapitel. Uppsatsen avslutas med några egna tankar och slutsatser kring behovet av lagstiftningen.

Angående den terminologi som används i uppsatsen är det nödvändigt att klargöra ett centralt begrepp. Det kan, utan att förekomma följande utredning, konstateras att begreppet ”doping” är mycket svårdefinierat. I syfte att underlätta för läsaren avses därför med ”doping”, om inte annat anges, den idrottsliga definitionen såsom den kommer till uttryck i Riksidrottsförbundets Dopingreglemente¹³:

Doping definieras som de dopingförseelser som anges i artiklarna 2.1-2.10 i detta reglemente.

Denna artikel 2 syftar till att ange de omständigheter och beteenden som utgör dopingförseelser. Bestraffningsärende ska utgå från påstående om att sådan förseelse har begåtts.¹⁴

I artiklarna 2.1-1.10 anges bland annat förekomst av förbjuden substans i idrottsutövaras prov (artikel 2.1), idrottsutövaras bruk av förbjuden substans eller förbjuden metod (artikel 2.2) samt innehav av förbjuden substans eller förbjuden metod (artikel 2.6). Denna definition används eftersom den är vid

¹² Lindholm (2013), s 110.

¹³ I lydelse efter Riksidrottsförbundets stämma den 18–19 augusti 2011.

¹⁴ Artikel 2 dopingreglementet (2015).

och i mitt tycke motsvarar en allmän uppfattning om vad doping innebär. I rättslig kontext används begreppet i snävare bemärkelse.¹⁵ Beträffande stavning används formen ”*doping*” förutom vid citering där formen ”*dopning*” förekommer. Lag (1991:1969) om vissa dopningsmedel benämns ”*dopinglagen*”.

¹⁵ 1–2 §§ dopinglagen.

2 Gällande rätt

2.1 Vad är doping?

Begreppet doping brukas flitigt av olika aktörer och i skilda sammanhang. För allmänheten, som kanske främst stöter på begreppet i massmedia, ter sig betydelsen måhända självklar för vissa och ointressant för andra. Trots, eller kanske på grund av, begreppets rika förekomst saknas emellertid en enhetlig definition. För idrottaren har begreppet en tydlig betydelse medan en annan råder för juristen, och båda har rätt. Dessutom har innebörden skiftat över tid och under internationellt inflytande. Eftersom begreppet doping har olika innehåll och konsekvenser idrottsligt respektive rättsligt följer i denna del en kort redogörelse för de olika definitionerna.

2.1.1 Den idrottsliga definitionen

Under 1960-talet påbörjade Europarådet och Internationella Olympiska Kommittén (IOK) arbetet med att utveckla en så tydlig definition av begreppet doping som möjligt. Vid tillämpningen av de första versionerna, vilka innehöll rekvisit om *prestationshöjande syfte*, stötte man dock på svårigheter, exempelvis i fråga om bevisning.¹⁶ Dessutom hade man problem med att formulera en definition som varken var för vid eller för snäv med hänsyn till idrottsrörelsens uppfattning om tillåtna respektive förbjudna beteenden. De praktiska svårigheter som följde på den generella utformningen av definitionen gjorde att denna succesivt övergavs till förmån för uttömmande listor över situationer vilka är att betrakta som doping.

¹⁶ Lindholm (2013), s. 38.

År 1999 antog Världskonferensen mot doping¹⁷ den så kallade Lausannedeklarationen, vilken lade grunden för World Anti-Doping Agency (WADA) och även innehöll en ny definition av doping:

the use of an artifice, whether substance or method, potentially dangerous to athletes' health and/or capable of enhancing their performances, or the presence in the athlete's body of a substance, or the ascertainment of the use of a method on the list annexed to the Olympic Movement Anti-Doping Code.¹⁸

WADA:s ”Anti-Doping Code”, i det följande kallad ”Koden”, är idag av central betydelse både internationellt och för svensk del eftersom den antagits av Sveriges Olympiska Kommitté (SOK) och Riksidrottsförbundet (RF) som gällande regelverk.^{19,20} RF:s Dopingreglemente bygger på Koden och definierar doping enligt samma struktur. Till Dopingreglementet hör Dopinglistan, som är en förteckning över förbjudna substanser och metoder. Dopinglistan har samma innehåll som WADA:s lista över förbjudna substanser och metoder.²¹ Dopingreglementet definierar doping som en ”straffbar förseelse”. Vad som utgör en straffbar förseelse framgår av en lista över vissa kontakter med vissa substanser samt vissa metoder. Dessutom måste gärningen ha ”anknytning till idrottslig verksamhet” för att vara straffbar.²²

Den idrottsliga definitionen omfattar således två typer av gärningar: substansdoping och metoddoping. Substansdoping innebär *förekomst* av en förbjuden substans (eller dess metaboliter²³ eller markörer²⁴) i en idrottsutövares dopingprov, *bruk* eller *försök till bruk* av en förbjuden substans samt *innehav* av en förbjuden substans.²⁵ Metoddoping betyder att idrottsutövaren på annat särskilt angivet sätt dopar sig. Kända

¹⁷ Konferens i Lausanne, Schweiz i februari 1999 vid vilken företrädare för olika idrottsförbund deltog och regeringar från flera länder närvarade som observatörer.

¹⁸ Lindholm (2013), s. 39, not 12.

¹⁹ 1 kap. 1 § stadgar för Sveriges Olympiska Kommitté (SOK).

²⁰ 13 kap. 2 § RF:s stadgar.

²¹ Lindholm (2013), s. 42.

²² 1–2 §§ dopingreglementet (2011).

²³ Ämnesomsättningsprodukt. Källa: Nationalencyklopedin.

²⁴ Ämne som påvisar förekomst av ett annat ämne. Källa: Nationalencyklopedin.

²⁵ Artiklarna 2.1, 2.2 och 2.6 dopingreglementet (2015).

exempel på metoddoping är så kallad blodddoping, vilken medför ökad uthållighet via ökad syretransport, och gendoping, vilken innebär ökad prestationsförmåga via genterapi.²⁶ En individ som omfattas av idrottsliga antidopingregler kan även begå en straffbar förseelse genom att *undvika* eller *försvåra* en dopingkontroll samt *underlåta* att följa krav på vistelserapportering.²⁷

2.1.2 Den rättsliga definitionen

Den rättsliga definitionen av doping bygger, i likhet med den idrottsliga, på en uppräknning av vissa förbjudna hanteringsformer eller kontakter med vissa förbjudna substanser. Lagstiftningen tar dock, till skillnad från den idrottsliga regleringen, endast sikte på substansdoping. Många substanser som finns med på Dopinglistan omfattas således inte av dopinglagen. Lagen gäller syntetiska anabola steroider, testosteron och dess derivat, tillväxthormon, samt kemiska substanser som ökar produktion och frigörelse av testosteron och dess derivat eller av tillväxthormon. Dessa medel får inte annat än för medicinskt eller vetenskapligt ändamål införas till landet, överlåtas, framställas, förvärvas i överlåtelsetyfte, bjudas ut till försäljning, innehas eller brukas.²⁸ Det krävs ingen anknytning till idrottslig verksamhet, däremot fordras skuld i form av uppsåt.²⁹

Substanser som finns uppräknade i Dopinglistan men som faller utanför dopinglagens tillämpningsområde kan vara förbjudna enligt annan närliggande lagstiftning. Exempelvis kan ämnen som enligt idrottsliga antidopingregler klassas som ”anabola substanser”, såsom klenbuterol och efedrin, vara förbjudna enligt läkemedelslagen.³⁰ Ämnesklasser såsom stimulantia, analgetika och cannabinoider regleras i narkotikastrafflagen.³¹

Vilka substanser som är förbjudna enligt dopinglagen framgår

²⁶ Lindholm (2013), s. 64–65.

²⁷ Artiklarna 2.3, 2.4 och 2.5 dopingreglementet (2015).

²⁸ 1–2 §§ dopinglagen.

²⁹ 3 § dopinglagen.

³⁰ Lindholm (2013), s. 54.

³¹ Lindholm (2013), s. 54.

av 1 §. Nedan följer en kort presentation av de två kanske mest omdiskuterade substanserna anabola steroider och tillväxthormon.

2.1.2.1 Anabola steroider

Anabola steroider, steroider som utvecklats genom en förändring av det manliga könshormonet testosteron, togs fram under 1930-talet i syfte att motverka nedbrytningen av kroppsvävnader vid långvarig sjukdom.³² Under 1950- och 1960-talen började anabola steroider att brukas av idrottsutövare i prestationshöjande syfte. I början av 1970-talet förbjöds anabola steroider inom flertalet idrottsförbund och i samband med friidrotts-EM 1974 genomfördes en av de första mer omfattande kontrollerna av förekomsten av substansen.³³ Anabola steroider utgör en slags hård kärna bland dopingklassade medel eftersom både idrottsrörelsen och staten sedan länge identifierat substansen med en rad omfattande problem.³⁴

Dopinglagen omfattar dels syntetiskt framställda anabola steroider, dels testosteron och dess derivat. Lagen innehåller ingen uppräkningslista av de individuella kemiska substanser som tillhör kategorin anabola steroider. Inte heller i förarbetena specificeras vilka substanser det rör sig om. I regeringens proposition 2010/11:4 uttalas att det är upp till allmän domstol att bedöma vilka substanser som omfattas av lagens tillämpningsområde.³⁵ För att vid tillämpningen av lagen fastställa huruvida en viss substans är förbjuden finns en förteckning över vilka substanser som skulle kunna omfattas. Denna lista över potentiella dopingmedel har upprättats av nätverket ”Expertgruppen för dopningspreparat enligt dopningslagen”. Förteckningen är inte juridiskt bindande utan fungerar enbart som ett hjälpmedel. Även substanser som inte finns upptagna i listan kan omfattas av lagen. Enligt expertgruppen omfattar 1 § 2 p. dopinglagen enbart testosteron och inte övriga *endogena*, det vill säga inifrån kroppen kommande, androgena anabola steroider (AAS). Enligt densamma kan

³² Lindholm (2013), s. 47.

³³ Lindholm (2013), s. 47–48.

³⁴ Lindholm (2013), s. 47.

³⁵ Prop. 2010/11:4, s. 136.

övriga endogena AAS däremot utgöra ”syntetiska anabola steroider” i enlighet med 1 § 1 p. dopinglagen. Även i fråga om substanser som ökar produktion eller frigörelse av testosteron och dess derivat hänvisas i förarbetena till expertgruppens förteckning över dopingmedel.³⁶

Sammanfattningsvis kan konstateras att lagen tar sikte på substansens molekylära struktur och inte dess anabola effekt. Dopinglagen omfattar som tidigare nämnts både syntetiskt framställda och endogena *steroider*. Det finns emellertid ämnen som inte är steroider men som har en anabol effekt. Ett sådant ämne är klenbuterol, som inte är en steroid men som vid reaktion i kroppen stimulerar muskelproteinsyntesen.³⁷ Klenbuterol omfattas *inte* av dopinglagen men regleras i läkemedelslagen.³⁸

2.1.2.2 Tillväxthormon

Syntetiskt tillväxthormon, eller Human Growth Hormone (hGH), började utvecklas i kommersiellt syfte så sent som under 1980-talet men blev redan under slutet av samma årtionde föremål för idrottsliga dopingbekämpande åtgärder.³⁹ Tillväxthormon förekommer naturligt i kroppen och påverkar individens tillväxt, främst under puberteten. Syntetiskt tillväxthormon har utvecklats och används fortfarande i syfte att förebygga kortvuxenhet. De flesta bieffekter synes vara av relativt godartad karaktär och övergående vid avslutande av behandlingen. Några negativa psykiska eller sociala bieffekter är inte kända, varken på kort eller lång sikt.⁴⁰ Som dopingmedel brukas tillväxthormon för att åstadkomma ökad muskelmassa. Dopinglagen omfattar även substanser som frisätter tillväxthormon.⁴¹

³⁶ Prop. 2010/11:4, s. 136.

³⁷ André-Sandberg (2003), s. 172.

³⁸ Lindholm (2013), s. 92.

³⁹ Lindholm (2013), s. 50.

⁴⁰ Prop. 1998/99:3, s. 30–31.

⁴¹ Lindholm (2013), s. 51.

2.2 Vem kan bestraffas för doping?

Enligt RF:s stadgar omfattar bestämmelserna i Dopingreglementet ”förening och enskild medlem inom RF samt IdrottsAB”.⁴² Utöver medlemmar omfattas även andra personer som på olika sätt är knutna till RF via avtal. De idrottsliga dopingreglerna är tillämpliga oberoende av den enskildes nationalitet eller bosättning.⁴³ Det är således personer som, företrädesvis genom sitt medlemskap, gjort ett civilrättsligt åtagande att följa idrottsliga regler som kan bli föremål för bestraffning. Bestraffningsreglerna gör ingen skillnad på idrottare utifrån nivå; alla - elitidrottare som motionärer - är skyldiga att följa bestämmelserna.

Vad gäller subjektet för den rättsliga regleringen är utgångspunkten att svensk lag är tillämplig på alla gärningar som har begåtts i Sverige.⁴⁴ Eftersom dopinglagen inte anger någon begränsning av brottssubjektet ska den tillämpas enligt territorialprincipen, det vill säga på alla personer som begår brott inom landet, oavsett gärningspersonens medborgarskap eller bosättning.⁴⁵

Skillnaden mellan vem som kan bestraffas för doping enligt idrottsliga respektive rättsliga regler är således att endast individer som via medlemskap eller annat avtal förbundit sig att följa idrottsliga regler kan bli bestraffade enligt dessa – medan alla som befinner sig på svenskt territorium, i och utanför idrottslig aktivitet, kan bestraffas enligt dopinglagen. Svaret på vem som kan utgöra brottssubjekt enligt respektive regelverk står i samband med de olika definitionerna av begreppet doping. Den idrottsliga definitionen har, å ena sidan, ett vitt tillämpningsområde avseende situationer men, å andra sidan, en relativt snäv aktionsradie rörande bestraffningssubjekt. För den rättsliga definitionen är förhållandet omvänt då dopinglagen är tillämplig på en vid personkrets medan antalet situationer är relativt begränsat. Ytterst är detta en fråga om jurisdiktion; idrottsförbund har, som privat rättssubjekt, inte behörighet att skipa rätt över

⁴² 14 kap. 1 § RF:s stadgar.

⁴³ Lindholm (2013), s. 43.

⁴⁴ 2 kap. 1 § brottsbalken.

⁴⁵ Lindholm (2013), s. 43.

individer som inte samtyckt till detta. Staten, i egenskap av rikets enda lagstiftande och dömande makt, har däremot domsrätt över i princip alla brottsliga gärningar som begås inom dess territorium.^{46, 47}

2.3 Vilka gärningar utgör dopingbrott?

I föregående avsnitt redogjordes för vilka substanser som kan ligga till grund för brott mot *idrottsliga* respektive *rättsliga* antidopingregler. För att ett dopingbrott ska föreligga fordras emellertid även att den aktuella kontakten med substansen är förbjuden. Inom idrotten finns en rad förbjudna kontaktformer vilka främst har med användaren att göra, exempelvis förekomst av dopingmedel i en idrottsutövares dopingprov och bruk av en förbjuden substans. I detta avsnitt kommer utredningen dock enbart att koncentreras till de hanteringsformer som omfattas av dopinglagen. Den rättsliga regleringen tar visserligen också sikte på brukaren, men så har inte alltid varit fallet. Nedan följer en kort redogörelse för vilka hanteringsformer som är förbjudna enligt dopinglagen.

2.3.1 Innehav

I syfte att förhindra att förbjudna substanser överlåts, samt att ”markera att de förbjudna substanserna inte bör brukas”, är det sedan dopinglagens tillkomst brottsligt för en individ att *inneha* en substans som enligt 1 § dopinglagen klassas som dopingmedel.⁴⁸ Både innehav för vidare distribution och för eget bruk är kriminaliserat.⁴⁹ Avseende kvantitet finns ingen klar gräns för vad som anses utgöra innehav för personligt bruk. En ”sedvanlig introduktionsdos” sägs dock bestå av fem ”ryssfemmor” per dag. Innehav av en ”normal kur” om totalt cirka 140-200 tabletter för eget bruk sägs normalt vara att betrakta som ringa dopingbrott. Om innehavet sker i

⁴⁶ 1 kap. 1 § regeringsformen.

⁴⁷ 2 kap. 1 § brottsbalken.

⁴⁸ Lindholm (2013), s. 57.

⁴⁹ Prop. 1998/99:3, s. 93.

överlåtelsesyfte är gärningen vanligen att betrakta som dopingbrott av normalgraden.⁵⁰

2.3.2 Bruk

Såsom dopinglagen lyder idag omfattar denna även *bruk* av dopingmedel. Bruk, det vill säga konsumtion av en förbjuden substans, har emellertid inte alltid stått på listan över förbjudna kontakter i 2 § dopinglagen. Vid dopinglagens tillkomst fördes diskussioner i frågan, men i förarbetena från 1990 avvisas en eventuell kriminalisering av bruk med hänvisning till att dopingmedel, till skillnad från narkotika, inte är beroendeframkallande och endast skadar brukaren.⁵¹ Det nämns att bruk av anabola steroider kan leda till våldshandlingar, men att det samtidigt inte finns vetenskapligt stöd för detta. Dessutom framhålls att Sverige traditionellt inte betraktat doping som något kriminellt. I förarbetena betonas att avgränsningen av straffbara gärningar bör ”ske med utgångspunkt i den inom svensk straffrätt vägledande principen att inte straffbelägga handling som riktar sig mot den egna personen”.⁵² Sammanfattningsvis görs bedömningen att informationsinsatser och idrottsrörelsens kontrollverksamhet är tillräckligt effektiva.

I slutet av 1990-talet var lagstiftaren dock av en annan uppfattning vilket ledde till att den översyn av dopinglagen som genomfördes då resulterade i en utvidgning av lagen.⁵³ Sedan 1999 är det således förbjudet att bruka de i lagen uppräknade substanserna.⁵⁴ Även i senare förarbeten konstateras att en eventuell koppling mellan dopingbruk och våldsamt beteende, kriminalitet respektive psykisk ohälsa inte är klarlagd. Någon beroendeframkallande effekt hos dopingmedel har heller inte visats och det tycks vara tveksamt huruvida en kriminalisering står i

⁵⁰ Lindholm (2013), s. 130.

⁵¹ Prop. 1990/91:199, s. 23.

⁵² Prop. 1990/91/199, s. 23.

⁵³ Se prop. 1998/99:3, s. 66–72.

⁵⁴ SFS 1999:44.

proportion till den i viss mån ingripande åtgärd bruksförbudet innebär.⁵⁵ Dåvarande regering menade dock att ett avsteg från ovan nämnda princip var motiverad då kriminaliseringen skedde ”som en markering av samhällets ställningstagande mot missbruket av dopningsmedel”.⁵⁶

Förekomsten av en förbjuden substans i ett prov är i sig inte tillräcklig för att en individ ska kunna dömas till ansvar. Det ska vara *styrkt* att individen *uppsåtligt* och i *olovligt syfte*, det vill säga inte i medicinskt eller vetenskapligt syfte, tillfört kroppen substansen i fråga.⁵⁷ Tillförsel av dopingmedel till kroppen kan ske genom gärningsmannens egen handling eller med hjälp av en annan person. Även bruk som förskrivits av en läkare kan medföra ansvar för brukaren om bruket inte skett i det syfte som avsetts med förskrivningen. Eftersom fängelse ingår i straffskalan kan rättegångsbalkens regler om straffprocessuella tvångsmedel, såsom kroppsbesiktning⁵⁸, tillämpas vid misstanke om bruk av dopingmedel. Brottet bedöms normalt som ringa och annan påföljd än böter aktualiseras endast undantagsvis.⁵⁹

2.3.3 Handel med dopingmedel

Utöver förbudet beträffande innehav och bruk, får dopingmedel enligt 2 § dopinglagen inte annat än för medicinskt eller vetenskapligt ändamål införas till landet, överlåtas, framställas, förvärvas i överlåtelsesyfte eller bjudas ut till försäljning.

Vad gäller olovlig införsel till landet regleras detta i smugglingslagen.⁶⁰ Den som gör sig skyldig till smugglingsbrott enligt 3 § smugglingslagen döms för *smuggling* till böter eller fängelse i högst två år. Är brottet att bedömas som grovt döms för *grov smuggling* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år enligt 5 §.

⁵⁵ Lindholm (2013), s. 58.

⁵⁶ Prop. 1998/99:3, s. 67.

⁵⁷ Lindholm (2013), s. 59.

⁵⁸ 28 kap. 12 § rättegångsbalken.

⁵⁹ Prop. 1998/99:3, s. 93.

⁶⁰ 3 § 3 st. dopinglagen hänvisar till lag (2000:1225) om straff för smuggling.

I likhet med narkotikalagstiftningen är det förbjudet att överlåta, förvärva i överlåtelssyfte samt att tillverka dopingmedel.⁶¹ Angående innehav, vilket berörts i det tidigare, omfattar dopinglagen även sådant innehav som utgör ett led i överlåtelsekedjan.⁶²

⁶¹ Se 1 § narkotikastrafflagen.

⁶² 2 § 6 p. dopinglagen. Se även prop. 1990/91:199, s. 21–22.

3 Kritik mot gällande rätt

3.1 Lagstiftarens motiv till ett rättsligt dopingförbud

År 1989 gjordes den första statliga utredningen på dopingområdet. Denna resulterade i ett förslag till en helt ny lag – dopinglagen. Inrättandet av en särskild lag om förbud mot vissa dopingmedel motiverades främst av folkhälsoskäl.⁶³ Dessa lagmotiv förklarar bland annat varför enbart substansdoping och inte metoddoping kom att kriminaliseras. Metoddoping ansågs inte utgöra något större samhällsproblem som inte rent idrottsliga kontroller kunde hantera.⁶⁴

I lagförslaget framhålls att doping inte uteslutande förekommer inom elitidrotten utan även på amatörnivå. Dessutom noteras att en spridning till nya användargrupper skett sedan slutet av 1980-talet. Kroppsbyggning i andra syften än idrottslig tävlan nämns som ett av de relativt nya sammanhang där doping bedöms utgöra ett problem.⁶⁵

Ett skäl till att förbjuda vissa dopingmedel rättsligt är att individer som inte tillhör någon idrottsorganisation inte omfattas av de idrottsliga dopingreglerna. En person som hanterar dopingmedel utanför den organiserade idrotten går således ”fri” om inte samhället betraktar handlingen som kriminell. Dessutom har idrottens dopingbekämpande åtgärder främst till syfte att förhindra fusk, skydda idrottarnas hälsa och värna idrottens anda. Eftersom doping kan ske i delvis andra avsikter krävs enligt lagstiftaren andra typer av åtgärder. Sociologisk forskning har visat att den vanligaste orsaken till dopingbruk är estetisk, det vill säga att individen använder dopingmedel i syfte att se bättre ut.⁶⁶

⁶³ Prop. 1990/91:199, s. 15.

⁶⁴ Prop. 1990/91:199, s. 17.

⁶⁵ Prop. 1990/91:199, s. 5.

⁶⁶ Lindholm (2013), s. 97.

I propositionen framhålls vikten av informationsinsatser gällande doping. Det hävdas att det allvarligaste problemet med doping inom idrotten inte handlar om rättvis tävlan på elitnivå, utan om grundläggande värderingar. Idrotten anses ha en viktig funktion som meningsfull fritidssysselsättning för ett stort antal vuxna men framför allt ungdomar: ”Barn och ungdomar som börjar intressera sig för idrott bör inte mötas av incitament att med hjälp av olika konstgjorda medel försöka uppnå ökad fysisk utveckling och ständigt förbättrade prestationer.”⁶⁷

I förarbetena till dopinglagen, och i samband med senare års översyner, återkommer vissa argument till stöd för lagens utformning. Det mest frekvent förekommande argumentet, *folkhälsoargumentet*, handlar om dopingens direkta hälsoeffekter. Lagstiftaren kräver dock, till skillnad från vad gäller exempelvis narkotikamissbruk, att doping användningen utgör ett problem på samhällsnivå, inte individnivå. Lagstiftarens motiv till varför just de substanser och de hanteringsformer som omfattas av dopinglagen är förbjudna består utöver folkhälsoargumentet av ett *kriminalitetsargument*. Nedan följer en redogörelse för dessa två huvudsakliga argument.

3.1.1 Skydd för folkhälsa

I regeringens proposition från 1990, vilken lade grunden för dopinglagen, hävdas att doping ”strider mot idrottsrörelsens grundprincip”.⁶⁸ Vad denna grundprincip egentligen innebär råder delade meningar om, men vad som ofta nämns i sammanhanget är ”naturligt” ökad prestationsförmåga och kraftmätning på lika villkor.⁶⁹ Etiska och medicinska men också ekonomiska skäl sägs ligga bakom detta eftersom elitidrotten genererar, och livnär sig på, stora ekonomiska värden i form av bland annat prispengar och sponsorintäkter.⁷⁰ Alldeles oavsett den debatt som förs och de åtgärder som vidtas inom den organiserade idrotten, finns enligt propositionen anledning att uppmärksamma förekomsten av doping inom grupper som inte omfattas

⁶⁷ Prop. 1990/91:199, s. 26.

⁶⁸ Prop. 1990/91:199, s. 5.

⁶⁹ Lindholm (2013), s. 70.

⁷⁰ Lindholm (2013), s. 84.

av idrottsförbundens verksamhet. Det konstateras att doping blivit allt vanligare och att frågan kommit att beröra en vidare personkrets utöver elitidrottarna. Doping sägs förekomma inte enbart i samband med idrottstävlingar utan även i andra syften och inom nya grupper. Ur ett folkhälsoperspektiv anser lagstiftaren därför att det finns skäl att reglera former av doping ”där det kan befaras att ett okontrollerat bruk medför skador på den mänskliga organismen”.⁷¹ Eftersom flertalet dopingmedel även klassificeras som läkemedel, för vilka ”staten har ett särskilt ansvar att kontrollera tillverkning, handel och användning”, menar man i förarbetena att det ter sig naturligt att lagreglering ska finnas även gällande dopingmedel.⁷²

I propositionen fastslås att den svenska idrottsrörelsen har en oberoende ställning i förhållande till staten och att denna ska bestå. Till följd av denna inställning menar man i förarbetena att det i första hand är idrottsrörelsen själv som ska driva kampen mot doping. Behovet av lagreglering ska således fastställas med hänsyn till de olika medel som används i dopingsyfte, mer bestämt utifrån ”risken för ett mera okontrollerat bruk av hälsofarligt slag”.⁷³ Begreppet ”okontrollerat bruk” har i denna kontext tolkats som ett bruk som sker utan stöd av medicinskt kunniga personer.⁷⁴

I propositionen används IOK:s lista som referens vid granskningen av olika dopingmedel. Listan upprättades ursprungligen inför OS 1968 och har succesivt utökats till att omfatta både förbjudna substanser och metoder.⁷⁵ IOK:s lista delas in i olika grupper av dopingmedel, såsom stimulantia, narkotiska analgetika, beta-blockerare, diuretika, anabola steroider och tillväxthormon. I lagförslaget görs en systematisk genomgång av varje grupp. Angående grupperna stimulantia, narkotiska analgetika, beta-blockerare och diuretika görs bedömningen att dessa medel redan regleras i tillräcklig utsträckning inom ramen för läkemedels- respektive narkotikalagstiftningen. Beträffande hälsofarligt bruk av dessa medel uttalas

⁷¹ Prop. 1990/91:199, s. 15.

⁷² Prop. 1990/91:199, s. 15.

⁷³ Prop. 1990/91:199, s. 15.

⁷⁴ Lindholm (2013), s. 87.

⁷⁵ Lindholm (2013), s. 26.

i propositionen att bruket inte befaras vara så omfattande att ytterligare lagstiftningsåtgärder krävs.⁷⁶

Grupperna anabola steroider respektive tillväxthormon ägnas däremot särskild uppmärksamhet. Anabola steroider anses kunna brukas på ett sätt som motiverar särskilda lagstiftningsåtgärder. Detta, återigen, för att hindra ett ”okontrollerat bruk”.⁷⁷ Anabola steroider ingår i receptbelagda läkemedel där den legala förskrivningen var, och alltså är, relativt liten på grund av att det medicinska användningsområdet är mycket specifikt. Tillgången på anabola steroider på den illegala marknaden uppfattas dock som god.⁷⁸ Vid upprättandet av 1990 års proposition saknades långtidsstudier angående hur kroppen påverkas vid bruk av anabola steroider. Med hänsyn till anabola steroiders proteinbildande funktion menar man dock i propositionen att rubbningar av kroppens normala funktioner samt olika typer av skadeverkningar kan befaras. Både fysisk och psykisk påverkan nämns i propositionen. Sammanfattningsvis konstateras i propositionen att det inte finns något hållbart argument för att acceptera anabola steroider vid sidan av den medicinska användningen.⁷⁹

Beträffande tillväxthormon noteras att detta dopingmedel, vilket tidigare varit förhållandevis mycket dyrt och svårt att komma över, genom ny framställningsteknik nått en större marknad. Felaktig konsumtion av tillväxthormon sägs kunna medföra allvarliga bestående skador. Med beaktande av de allvarliga hälsoriskerna föreslås att tillväxthormon, liksom anabola steroider, ska förbjudas inom ramen för en särskild dopinglag. Även medel som används i syfte att öka kroppens egen hormonproduktion bör enligt propositionen omfattas eftersom bruk av dessa anses vara förenat med samma skaderisker som en okontrollerad användning av hormonet i sig.⁸⁰

För att bruket av en viss substans ska utgöra ett folkhälsoproblem krävs att det förekommer i viss omfattning. I förarbetena tas olika faktorer upp vilka anses påverka brukets omfattning. Det hävdas exempelvis att substanser med svåra bieffekter har en slags självreglerande

⁷⁶ Prop. 1990/91:199, s. 15–18.

⁷⁷ Prop. 1990/91:199, s. 16.

⁷⁸ Prop. 1990/91:199, s. 16.

⁷⁹ Prop. 1990/91:199, s. 16.

⁸⁰ Prop. 1990/91:199, s. 17.

effekt på så vis att brukaren begränsar eller helt avstår från användning av dopingmedel med allvarliga bieffekter. En annan begränsande faktor sägs vara praktiska svårigheter att bruka en viss metod eller en viss substans.⁸¹ I propositionen nämns metoddoping i form av blodddoping. Det hävdas att metoden kräver så pass avancerade medicinska ingrepp att den inte kan få någon större spridning. Yrkesansvaret för läkare och annan medicinskt utbildad personal anses vara en tillräcklig garanti för att blodddoping inte ska förekomma. Dopinglagen har därför aldrig omfattat metoddoping.⁸²

3.1.2 Minskad dopingrelaterad kriminalitet

Vilka hanteringsformer som är förbjudna framgår av 2 § dopinglagen. Om substanserna hanteras i medicinskt eller vetenskapligt syfte är dopinglagen som tidigare nämnts däremot inte tillämplig.⁸³ Detta har sin grund i den sjukdomsbotande användningen av dopingklassade substanser.⁸⁴ Syftet med ett förbud mot ovan nämnda kontaktformer är följaktligen att minska den olovliga spridningen. I propositionen konstateras att tillförseln av läkemedel som används i dopingsyfte främst sker genom införsel från utlandet och inte via receptförskrivningar, läkemedelsstöder och liknande. Införseln är vid tiden för dopinglagens tillkomst till största delen illegal och genomförs antingen av idrottsutövare för eget bruk eller organiserat i vinningssyfte.⁸⁵ Att bekämpa överlåtelse av dopingmedel samt handlingar som leder fram till överlåtelse, såsom smuggling av dopingmedel, är enligt lagstiftaren centralt i kampen mot doping.⁸⁶

I 1990 års proposition framförs att några av remissinstanserna ansett att även icke medicinskt *bruk* av dopingmedel bör kriminaliseras.⁸⁷ Detta med hänvisning till tidigare tillämpningssvårigheter i kampen mot narkotikabrottslighet enligt narkotikastrafflagen. Remissinstanserna menar

⁸¹ Lindholm (2013), s. 86.

⁸² Prop. 1990/91:199, s. 17.

⁸³ Prop. 1990/91:199, s. 20.

⁸⁴ Se avsnitt 2.1.2.1.

⁸⁵ Prop. 1990/91:199, s. 9.

⁸⁶ Lindholm (2013), s. 59.

⁸⁷ Prop. 1990/91:199, s. 20.

att ett tillåtet bruk skulle kunna utgöra en ”lucka i lagen”⁸⁸. För att möjliggöra en effektiv kontroll, men också ”som en principiell markering av att anabola steroider etc. inte bör användas annat än av den som på grund av ett medicinskt behandlingsbehov fått läkemedlet ordinerat av läkare eller har behov av det för vetenskapligt ändamål”, bedöms det som ”angeläget” att även innehav av dopingmedel enbart för eget bruk ska göras straffbart.⁸⁹ Det dras här en parallell till narkotikalagstiftningen; det egna bruket av narkotika är kriminellt eftersom lagstiftaren tydligt vill markera sitt avståndstagande från varje kontakt med dessa medel.⁹⁰ De remissinstanser som förordar en kriminalisering av bruk framhåller även vikten av att skydda ungdomar från att dras in i ett narkotikamissbruk. Till svar framförs i propositionen att situationen delvis är annorlunda i fråga om dopingmedel eftersom dessa inte anses vara beroendeframkallande.⁹¹ Propositionen tar dessutom upp principen om att inte straffbelägga handlingar som riktar sig mot den egna personen. Det finns enligt propositionen från 1990 ingen nationell tradition av att betrakta doping som något brottsligt. Kriminaliseringen av de ovan nämnda hanteringsformerna i kombination med utbildnings- och informationskampanjer samt de idrottsliga aktörernas dopingbekämpande åtgärder anses tillräckligt för att ”komma åt dopningsproblemet”.⁹²

Vid 1999 års översyn av dopinglagen konstateras att det saknas vetenskapligt stöd för att doping skulle orsaka våldsbrott och annan kriminalitet.⁹³ Trots denna slutsats anses att bruk av de i dopinglagen förbjudna substanserna bör kriminaliseras. Detta motiveras med att samhället bör skicka en tydlig signal mot dopingmissbruk för att förhindra att ungdomar far illa.⁹⁴ Sedan den 1 juli 1999 tillhör bruk de förbjudna kontakterna i 2 § dopinglagen.⁹⁵ År 2010, i samband med den senaste översynen av dopinglagen, hävdas att ”ökad aggressivitet och fientlighet samt ökad risk för våldsbänagenhet kan ha samband med bl.a. intag av

⁸⁸ Prop. 1990/91:199, s. 20.

⁸⁹ Prop. 1990/91:199, s. 22.

⁹⁰ Prop. 1990/91:199, s. 23.

⁹¹ Prop. 1990/91:199, s. 23.

⁹² Prop. 1990/91:199, s. 23.

⁹³ Prop. 1998/99:3, s. 65–66.

⁹⁴ Lindholm (2013), s. 91.

⁹⁵ Dopinglagens gällande lydelse (SFS 1999:44) trädde ikraft den 1 juli 1999.

dopningsmedel, ofta i kombination med narkotika”.⁹⁶ Detta uttalande har dock inte föranlett några ändringar i lagen.

3.2 Kritik mot ett rättsligt dopingförbud

3.2.1 Skydd för folkhälsa?

Lagstiftaren anför hälsorisken, mer bestämt risken för en försämrad folkhälsa, som ett argument till stöd för dopingförbudet. Förbudet har således till syfte att skydda individer och samhället i stort från de allvarliga bieffekter bruket av dopingmedel anses medföra. Kritik mot detta resonemang går ut på att de hälsorisker brukaren utsätter sig för till viss del beror på att användningen sker i hemlighet och utan medicinskt utbildad personals medverkan.⁹⁷ Det hävdas att de bieffekter som uppstår till följd av att dopingmedel brukas på ett felaktigt sätt skulle minska om bruket vore tillåtet. Ett förbud kan således förvärra eller till och med förorsaka hälsofaror. Detta påstående kan dock ifrågasättas på den grund att flertalet dopingmedel också är receptbelagda läkemedel, och att användningen därför ändå inte skulle ske öppet.⁹⁸

För att uppnå syftet att förhindra ett okontrollerat bruk har vissa förespråkat en slags medelväg. Förbudet mot doping inom idrotten och i samhället ska visserligen kvarstå men i något mildare form i den mening att fokus flyttas från bestraffning till olika typer av förebyggande insatser samt hjälp till brukare som vill sluta med doping.⁹⁹

För övrigt kan konstateras att lagstiftaren, vid tiden för utvidgningen av dopinglagen till att även omfatta bruk, inte kände till några negativa psykiska eller sociala effekter vad gäller tillväxthormon, vare sig

⁹⁶ Prop. 2010/11:4, s. 81.

⁹⁷ Lindholm (2013), s. 77.

⁹⁸ Lindholm (2013), s. 87.

⁹⁹ Hoff (2004), s. 8.

på kort eller lång sikt. Lagstiftaren menade att det endast fanns stöd för vissa fysiska bieffekter.¹⁰⁰

3.2.2 Minskad dopingrelaterad kriminalitet?

Regeringen hävdar i propositionen från 2010 att det ”står klart att användning av dopningsmedel kan leda till allvarliga fysiska, psykiska och sociala problem.¹⁰¹ Regeringen säger sig även finna vetenskapligt stöd för att AAS påverkar hjärnan på ett sätt som gör den mer mottaglig för alkohol och narkotika, vilket i sin tur kan leda till drogberoende. Det anses finnas ett nära samband mellan bruk av narkotika och bruk av dopingmedel. Det är enligt regeringen ”väl känt att missbruk av dopningsmedel förekommer i kriminella kretsar”.¹⁰² Däremot uttalas i propositionen att tillräcklig kunskap för att fullt ut kunna klarlägga skadligheten hos olika dopingmedel saknas. Några konstateranden kan emellertid göras i propositionen:

- AAS har med *stor sannolikhet* mindre beroenderisk än exempelvis heroin, kokain och amfetamin
- Dopingmedel är med *stor sannolikhet* mindre toxiska än narkotikaklassade preparat
- Användare av dopingmedel tycks inte hamna i samma svåra sociala misär som narkotikabrukande individer¹⁰³

Regeringen talar dock även om andra, mer allvarliga, dopingbrott såsom organiserad handel med förbjudna preparat i stora kvantiteter. Dessa brott ska enligt propositionen betraktas som grova dopingbrott och förses med ett straffmaximum om sex års fängelse.¹⁰⁴

En studie av tingsrättspraxis från 2008 påvisar, å ena sidan, ett tydligt samband mellan dopingbrott och annan kriminalitet, främst narkotikabrott.¹⁰⁵ Den konstaterar, å andra sidan, även att ett stort antal

¹⁰⁰ SFS 1999:44.

¹⁰¹ Prop. 2010/11:4, s. 81.

¹⁰² Prop. 2010/11:4, s. 81.

¹⁰³ Prop. 2010/11:4, s. 81–82.

¹⁰⁴ Prop. 2010/11:4, s. 82.

¹⁰⁵ Lindholm (2009), s. 97–101.

dopingärenden slutar i åtalsunderlåtelse eftersom individen kan fällas för andra brott med förhållandevis högre straffvärde. Orsaken till sambandet mellan doping och narkotikabrott sägs vara att den som redan brukar narkotika är mer benägen att också använda doping, och tvärtom. Dessutom anskaffas dopingpreparat och narkotika via delvis samma kanaler. Att individer som ägnar sig åt kriminell verksamhet skulle bruka doping i syfte att begå brott är dock inte vanligt.¹⁰⁶ Ytterligare en anledning till att individer som döms för dopingbrott vanligen är kriminellt belastade i övrigt är att få resurser ägnas åt att beivra dopingbrott utan koppling till annan brottslig verksamhet. De dopingbekämpande insatserna koncentreras till den organiserade handeln med dopingmedel.¹⁰⁷ Det tycks vara svårt för myndigheterna att upptäcka dopingbruk bland i övrigt laglydiga medborgare, såsom brukare inom den av lagstiftaren benämnda riskgruppen kroppsbyggare. För att uppdaga ett dopingbruk krävs i regel att prover tas. Kroppsbesiktning, vilket inkluderar dopingtester, innebär en inskränkning av den enskildes grundläggande rättigheter och fordrar därför att *skälig misstanke* för brott föreligger.¹⁰⁸ Det räcker således inte med att en person exempelvis tränar på ett gym där doping sägs förekomma eller att en person ”ser ut” att använda dopingmedel. Polisen har varken resurser eller laglig rätt att genomföra slumpvisa kontroller.¹⁰⁹ I fall där en individ endast brukar dopingmedel, och inte samtidigt är inblandad i någon illegal dopinghandel, är det följaktligen ovanligt att förutsättningarna för att tillgripa tvångsmedel föreligger.

¹⁰⁶ Petersson m.fl. (2010), s. 171.

¹⁰⁷ Lindholm (2013), s. 109–110.

¹⁰⁸ 28 kap. 1 och 11–12 §§ rättegångsbalken. Se äv. 2 kap. 6 och 21–22 §§ regeringsformen.

¹⁰⁹ Lindholm (2013), s. 111.

3.2.3 Kritik angående rätten till självbestämmande

De etiska skälen mot doping, vilka anförts vid upprepade tillfällen i förarbetena till dopinglagen¹¹⁰, har ifrågasatts. Det har ansetts att dopinglagstiftningen strider mot den grundläggande principen om rätten till självbestämmande. Det hävdas att en individ har rätt att bruka dopingmedel så länge bruket inte skadar någon annan.¹¹¹ Dopinglagstiftningen kan jämföras med narkotikalagstiftningen, vilken har till yttersta syfte att skydda individens hälsa.¹¹² Även det rättsliga dopingförbudet motiveras av hälsoskäl, dock med skillnaden att dopinganvändningen ska utgöra ett problem på samhällsnivå, inte individnivå.¹¹³ Utredningen ovan visar att det råder osäkerhet angående omfattningen av de fysiska, psykiska och sociala konsekvenser som anses vara förenade med doping. Dopinglagstiftningen kan därför ifrågasättas med hänvisning till principen om att inte straffbelägga handling som riktar sig mot den egna personen.¹¹⁴

¹¹⁰ Se t.ex. prop. 1990/91:199, s. 26; prop. 1998/99:3, s. 67 och prop. 2010/11:4, s. 81.

¹¹¹ Hoff (2004), s. 8.

¹¹² Kungl. Maj:ts proposition nr 7 år 1968, s. 21 ff.

¹¹³ Lindholm (2013), s. 86.

¹¹⁴ Hoff (2004), s. 8.

4 Analys och slutsats

4.1 Paternalistisk lagstiftning?

Angående det av lagstiftaren anförda folkhälsoargumentet kan jag, efter min genomgång av förarbetena till dopinglagen, konstatera att det både vid lagens tillkomst och idag råder stor osäkerhet kring dopingens fysiska, psykiska och sociala effekter. Situationen kompliceras ytterligare av att lagstiftaren, till skillnad från i förarbetena till narkotikastrafflagen, fordrar att doping användningen ska utgöra ett problem på samhällsnivå och inte enbart på individnivå. Jag anser därför att kriminaliseringen av bruk av tillväxthormon kan kritiseras med hänvisning till brukets ringa omfattning.¹¹⁵ Förbudet mot tillväxthormon kan även ifrågasättas på den grund att de flesta bieffekter synes vara av relativt godartad karaktär och övergående när behandlingen avslutats. Några negativa psykiska eller sociala bieffekter är inte kända, varken på kort eller lång sikt. Som tidigare framgått är flertalet dopingmedel också receptbelagda läkemedel, vilket minskar risken för det okontrollerade bruk lagstiftaren befarar.

Utredningen ovan visar att det finns ett klart samband mellan handel med/bruk av doping och handel med/bruk av narkotika. Den som redan brukar narkotika är som tidigare nämnt mer benägen att också använda doping, och vice versa. Påståendet om att ett dopingförbud skulle leda till minskad kriminalitet kan likväl kritiseras eftersom det i förarbetena inte finns något stöd för att narkotika- och/eller våldsrelaterade brott *orsakas* eller *förstärks* av doping. Sambandet mellan doping och narkotika är i sig föga förvånande eftersom kategoriseringen beror på hur man väljer att definiera substanserna, antingen efter deras molekylära struktur eller deras effekt. Utredningen visar att två substanser kan ha olika molekylär

¹¹⁵ Se prop. 1998/99:3, s. 31–32 för statistik över omfattningen av missbruket av dopingmedel i Sverige.

struktur men ändå ge likartad effekt vid reaktion i kroppen.¹¹⁶ Dessutom kan en och samma substans som sagt användas i olika syften och sammanhang.

Att gärningar såsom smuggling och distribution av dopingmedel utgör brott, vilka ges ett relativt högt straffvärde, kan förklaras med samhällets strävan efter att beivra organiserad ekonomisk brottslighet.¹¹⁷ Varför *innehav för personligt bruk* och *bruk* av dopingmedel utgör kriminella handlingar har ett något mer diffust svar. I syfte att skydda barns och ungdomars hälsa samt värna idrottsrörelsens grundprincip framstår i mitt tycke som kvalificerade motiv. Men det argument, varpå bruksförbudet tycks vila, är helt enkelt att lagstiftaren betraktar dessa gärningar som moraliskt förkastliga. I propositionen från 1990 betonas att reglering bör ske med utgångspunkt i principen om att inte straffbelägga handling som riktar sig mot den egna personen. År 1999 har lagstiftaren uppenbarligen ändrat uppfattning i denna fråga - utan att anföra några ytterligare argument till stöd för kriminaliseringen av bruk.

Utan att *förespråka* användning av dopingmedel ställer jag mig slutligen frågan om samhället har rätt att, som jag ser det, inskränka rätten till självbestämmande genom att förbjuda doping utanför organiserad idrott. Medan dopingförbudet inom idrotten bygger på ett civilrättsligt åtagande i form av avtal mellan utövare och förbund, vilar det rättsliga dopingförbudet på nationell grundlag och ytterst, om man är av den skolan, på det samhällskontrakt vilket slutits mellan stat och medborgare. Har denna typ av lagstiftning en gräns vid vilken den övergår från att beskydda till att överbeskydda? Och vem är jag, du och samhället att döma någon som använder dopingmedel i syfte att bygga muskler? Är det omoraliskt att dopa sig i estetiskt ändamål medan det är socialt accepterat att genomgå plastikoperation för att nå samma resultat? Dessa frågor av mer filosofisk karaktär hör nödvändigtvis inte hemma i en rättsvetenskaplig uppsats utan ställs i tankeväckande syfte och som uppmaning till vidare debatt kring lagens ändamål.

¹¹⁶ Se avsnitt 2.1.2.1.

¹¹⁷ Prop. 2010/11, s. 82.

Bilaga: Dopinglagen

Lag (1999:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel

1 § Denna lag gäller

1. syntetiska anabola steroider,
2. testosteron och dess derivat,
3. tillväxthormon, och
4. kemiska substanser som ökar produktion och frigörelse av testosteron och dess derivat eller av tillväxthormon.

2 § Medel som anges i 1 § får inte annat än för medicinskt eller vetenskapligt ändamål

1. införas till landet,
2. överlåtas,
3. framställas,
4. förvärvas i överlåtelsesyfte,
5. bjudas ut till försäljning,
6. innehas, eller
7. brukas.

3 § Den som uppsåtligen bryter mot 2 § 2-7 döms för dopningsbrott till fängelse i högst två år.

Är ett brott som avses i första stycket med hänsyn till mängden dopningsmedel samt övriga omständigheter att anse som ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om straff för olovlig införsel m.m. finns bestämmelser i lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

3 a § Är ett brott som avses i 3 § första stycket att anse som grovt döms för grovt dopningsbrott till fängelse, lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen har

utgjort led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd dopningsmedel eller annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art.

4 § För försök eller förberedelse till sådant dopningsbrott som inte är att anse som ringa döms till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken, om gärningen gäller annan befattning än som avses i 2 § 6 eller 7.

Om flera har medverkat till brott som avses i 2 § 2-5, skall 23 kap. 4 och 5 §§ brottsbalken tillämpas.

5 § Medel som varit föremål för brott enligt denna lag eller dess värde samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott, eller värdet av det mottagna, om mottagandet utgör brott enligt denna lag.

Egendom som har använts som hjälpmedel vid brott enligt denna lag får förklaras förverkad, om det behövs för att förebygga brott eller om det annars finns särskilda skäl. Detsamma gäller

1. egendom som varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott enligt denna lag, om brottet har fullbordats eller om förfarandet har utgjort ett straffbart försök eller en straffbar förberedelse, samt
2. egendom med vilken har tagits befattning som utgör brott enligt denna lag.

I stället för sådan egendom som avses i andra stycket får dess värde förklaras förverkat.

6 § Angående beslag av egendom som kan antas vara förverkad enligt 5 § gäller bestämmelserna i rättegångsbalken.

Bestämmelserna i 2 § 1 och 3 lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. skall tillämpas på motsvarande sätt då beslag har skett av medel som avses i 1 § denna lag. Tiden för att anmäla missnöje skall dock räknas från dagen för förordnandet.

Käll- och litteraturförteckning

Svenskt offentligt tryck

Kungl. Maj:ts proposition nr 7 år 1968 Förslag till narkotikastrafflag, m.m.

Prop. 1990/91:199 Om förbud mot vissa dopningsmedel.

Prop. 1998/99:3 Åtgärder mot doping.

Prop. 2010/11:4 En effektivare narkotika- och dopningslagstiftning.

SOU 2011:10 Antidopning i Sverige – en ny väg för arbetet mot dopning.

Idrottsligt material

RF, Idrottens antidopingreglemente, fastställt av RF den 11 december 2008 med ikraftträdande den 1 januari 2009 samt fastställt av RF-stämman den 15-17 maj 2009, reviderad av RS den 18-19 augusti 2011 med omedelbart ikraftträdande.

RF, Idrottens antidopingreglemente, fastställt av en extra RF-stämma den 15 november 2014 att gälla fr.o.m. den 1 januari 2015.

RF, RF:s Stadgar, i lydelse efter RF-stämman 2013.

SOK, Stadgar för Sveriges Olympiska Kommitté, fastställda av årsmötet 2014.

Litteratur

Andrén-Sandberg, Åke (2003). *Doping*. Blentarp: Blentarps idrottsmedicin.

Malmsten, Krister & Anders Hübinette (2010). *Idrottens bestraffnings- och antidopingregler*. Stockholm: Norstedts Juridik.

McNamee, Mike (red.) & Møller, Verner (red.) (2011). *Doping and Anti-Doping Policy in Sport: Ethical, Legal and Social Perspectives*. London: Routledge.

Lindholm, Johan (2013). *Doping - idrottsligt fusk eller rättslig angelägenhet?* Stockholm: Liber AB.

Sandel, Michael J. (2007). *The Case Against Perfection: Ethics in the Age of Genetic Engineering*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.

Artiklar - tryckta

- Christiansen, Ask Vest & Møller, Verner (2014). Doping, sundhed og fair konkurrencer. I *25 Søforklaringer – Naturvidenskabelige fortællinger fra Søauditorierne*, s. 278-291. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Lindholm, Johan (2009). Dopad i praktiken – rättslig och idrottslig praxis. I *Svensk Idrottsjuridisk Förening*, artikelsamling 2009, s. 85.
- Petersson, Anna m.fl. (2010). Substance abusers' motives for using anabolic androgenic steroids. I *Drug and Alcohol Dependence*, 2010, vol. 111(1), s. 170-172.

Artiklar - elektroniska

- Hoff, David (2004), Sociala styrningsformer och antidopningspolicy – en rättssociologisk forskningsstrategi tillämpad på antidopningsarbetet inom idrotten. *Nordic Sport Science Forum*. Tillgänglig på <http://idrottsforum.org/articles/hoff/hoff041123.html>
- Tännsjö, Torbjörn (2014). Prestationshöjande medicin bör förbjudas. *Dagens Nyheter*, 2014-02-26. Tillgänglig på <http://www.dn.se/debatt/prestationshojande-medicin-bor-forbjudas/>

Uppslagsverk

- Nationalencyklopedin, markörprotein, 2014-12-21.
- Nationalencyklopedin, metabolit, 2014-12-21.

SFS-register

SFS 1942:740 Rättegångsbalk

SFS 1962:700 Brottsbalk

SFS 1968:64 Narkotikastrafflag

SFS 1991:1969 Lag om vissa antidopningsmedel

SFS 1992:859 Läkemedelslag

SFS 2000:1225 Lag om straff för smuggling

SFS 2006:272 Läkemedelsförordning

SFS 2011:109 Regeringsform